Examen VWO

2012

tijdvak 1
dinsdag 29 mei
9.00 - 12.00 uur

filosofie

Achter dit examen is een erratum opgenomen.

Dit examen bestaat uit 18 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 50 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of argumentatie gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of argumentatie ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 De verliefde wil

In september 2010 verscheen het boek '*Wij zijn ons brein'* van de hersenwetenschapper Dick Swaab. In dit boek betoogt Swaab dat alles wat ons tot onszelf maakt, zich afspeelt in ons brein. Of het nu gaat om moreel gedrag, seksuele differentiatie, religie of verliefdheid: aan de basis liggen hersenprocessen. Volgens Swaab hoort ook de vrije wil in die rij thuis.
Over de relatie tussen verliefdheid en de vrije wil schrijft hij het volgende:

tekst 1
Niemand die zich de heftige en plotselinge gebeurtenis van een intense verliefdheid kan herinneren, zal de partnerkeuze classificeren als 'een vrije keuze' of 'een weloverwogen besluit'. Verliefdheid op het eerste gezicht overkomt je gewoon, het is pure biologie, compleet met de euforie, alle heftige lichamelijke reacties zoals een bonzend hart, zweten en slapeloosheid, met de emotionele afhankelijkheid, sterk gefocuste aandacht, het obsessieve denken aan en het bezitterig beschermen van de partner, en het gevoel van verhoogde energie.

bron: Dick Swaab, Wij zijn ons brein, 2010

Swaab wijst er verder in zijn boek op dat bewustzijn een voorwaarde is om over een vrije wil te kunnen beschikken. De vrije wil staat volgens hem tegenover de 'pure biologie', omdat daarin het 'weloverwogen besluit' − en daarmee het bewustzijn − geen rol speelt. Volgens Swaab kan verliefd worden dus nooit een daad uit vrije wil zijn.
Voor compatibilisten hoeft er geen tegenstelling te zijn tussen 'pure biologie' en een daad uit vrije wil. Eén van deze compatibilisten is de achttiende-eeuwse filosoof David Hume.

2p **1** Is verliefd worden uit vrije wil mogelijk volgens Hume?
Beargumenteer je antwoord met behulp van tekst 1.

Een andere compatibilist is de hedendaagse filosoof Harry Frankfurt, die in zijn denken aansluit bij de uitspraak van Hume dat 'de rede de slaaf van de passies' is. Hoewel Frankfurts positie voor een deel overeenkomt met die van Hume, is er ook een verschil.

3p **2** Leg bovenstaande uitspraak van Hume uit en beargumenteer aan de hand van deze uitspraak in hoeverre het compatibilisme van Hume overeenkomt met het compatibilisme van Frankfurt.
Geef in je argumentatie een overeenkomst en een verschil.

Misschien nog wel interessanter dan de vraag of iemand uit vrije wil verliefd kan worden, is de vraag of iemand die verliefd is überhaupt wel een vrije wil heeft. Een conditioneel compatibilist zou hier beslist 'ja' op antwoorden.
Maar op het conditioneel compatibilisme is ook kritiek mogelijk, zoals bijvoorbeeld het consequentie-argument van de filosoof Peter van Inwagen laat zien.

3p **3** Verdedig, vanuit het conditioneel compatibilisme, het standpunt dat iemand die verliefd is nog steeds uit vrije wil kan handelen.
Betrek in de argumentatie de twee voorwaarden waaraan volgens een conditioneel compatibilist voldaan moet zijn, wil een handeling een vrije wilshandeling genoemd kunnen worden.
Geef met behulp van het consequentie-argument van Van Inwagen kritiek op het standpunt van de conditioneel compatibilist.

Voor Swaab is 'bewuste aansturing' een noodzakelijke voorwaarde om van vrije wil te kunnen spreken. Maar of we echt bewust ons lichaam aansturen is volgens hem nog maar de vraag. Om die vraag aan de orde te stellen haalt hij in zijn boek het onderzoek van de wetenschapper Benjamin Libet aan.
Libet voerde in de jaren tachtig van de vorige eeuw een aantal experimenten uit die leken aan te tonen dat wij ons lichaam niet bewust aansturen.
Naar aanleiding van die experimenten noemt Swaab de vrije wil 'een plezierige illusie'.

4p **4** Vind je het terecht dat Swaab de vrije wil een illusie noemt?
Beargumenteer je antwoord aan de hand van een beschrijving van een experiment van Libet.
Geef ook twee kritiekpunten weer op dit experiment.

Hoewel het lijkt alsof Swaab hier een wetenschappelijke waarheid verkondigt, is zijn positie filosofisch gezien op te vatten als een monistische variant op het epifenomenalisme. En op die positie is kritiek mogelijk.

3p **5** Waarom kun je Swaabs positie als een monistische variant van het epifenomenalisme beschouwen?
Betrek in je argumentatie de definities van het monisme en het epifenomenalisme.

Eén van de filosofen die kritiek heeft op de positie van Swaab is de cognitiewetenschapper Marc Slors. We kunnen ons, volgens hem, afvragen of bewustzijn wel een noodzakelijke voorwaarde is om van een vrije wil te kunnen spreken. Onbewust gedrag voelt namelijk soms juist vrij. Slors zegt over onbewust gedrag:

tekst 2
Handelen zonder dat je van tevoren goed weet wat je precies gaat doen is mensen heel vertrouwd. Een jazzmuzikant merkt wel welke noten er gaan klinken; Arjen Robben dribbelt langs zijn tegenstander zonder bewust te plannen hoe hij zijn voeten zal zetten. Je kunt praten, muziek maken, sporten, zonder vooraf bewuste beslissingen te nemen die je spieren in actie gaan zetten. Dat gaat echt buiten je bewuste om. Maar − en dat is de crux − dat maakt het niet minder jouw gedrag. We zeggen zelfs: "Typisch een solo van Coltrane, typisch een Robben-doelpunt." Dus in de praktijk nemen we het niet zo nauw met de eis dat er bewuste beslissingen aan een handeling vooraf moeten gaan om echt zelf te kunnen handelen en dus van vrije wil te kunnen spreken.

bron: Filosofie Magazine, november 2010

Marc Slors stelt, net als Harry Frankfurt, dat de voorwaarde voor het hebben van een vrije wil zou moeten zijn dat gedrag echt jouw gedrag is, en niet dat een handeling ook per se bewust wordt aangestuurd.
Ook de voetballer Arjen Robben zelf verbindt ‘niet nadenken’ en 'vrijheid' met elkaar, zoals blijkt uit gedeelten uit interviews uit 2003 en 2010. Het laatste interview was vlak voor het wereldkampioenschap voetbal.
Robben was voor het kampioenschap geblesseerd geraakt, maar leek in ieder geval lichamelijk weer fit voor de wedstrijd. Hij spreekt in het interview over de manieren om weer fit te worden:

tekst 3
“Alles op intuïtie. Ik zie de ruimte en duik erin. Zonder dat ik precies weet waar het gaat eindigen. Die vrijheid heb ik, dat is mijn kracht.” […]
“Het klopt dat ik in mijn hoofd nog wel bezig ben met die blessure. Dat is eigenlijk het laatste stapje dat ik nog moet maken, in mijn hoofd nog fit worden. Vrijheid voelen, niet nadenken.”

naar: Trouw, 24 mei 2003 en De Pers, 28 juni 2010

Hoewel Robben fysiek hersteld was, dacht hij tijdens het voetballen nog teveel over zijn blessure na en kon daardoor niet vrij spelen.
Voor Swaab zou het opmerkelijk zijn dat Robben ‘fit worden in zijn hoofd’ verbindt met ‘niet nadenken’ en ‘niet nadenken’ vervolgens met vrijheid.
Volgens Slors en Frankfurt is de verbinding tussen ‘niet nadenken’ en ‘vrijheid’ eigenlijk helemaal niet opmerkelijk: je zou Robben, die typisch eigen gedrag laat zien als hij op intuïtie voetbalt, of iemand die verliefd is en daarvan geniet, juist vrijer moeten noemen dan iemand die bewust iets nalaat terwijl hij er eigenlijk wel naar verlangt.

3p **6** Leg aan de hand van de redenering van Frankfurt uit, dat Arjen Robben die op intuïtie voetbalt en daarmee zijn eigen gedrag laat zien, vrijer is dan iemand die bewust iets nalaat terwijl hij er eigenlijk wel naar verlangt.
Betrek in je antwoord het verschil tussen eerste- en tweede-orde-verlangens.

Opgave 2 Zelfverwerkelijking en het schoonheidsideaal

Het schoonheidsideaal dat in een cultuur overheerst, wordt door allerlei factoren bepaald. Zo bestaat het schoonheidsideaal in onze huidige maatschappij vooral uit het hebben van een slank lichaam met een gave en strakke huid.
In de periode van de Barok echter, schilderde Peter Paul Rubens juist mooie mollige mensen. En ook bij andere schilders in de Barok zien we dat mensen dikker dan nu worden afgebeeld.
Dik zijn was in die tijd dan ook een teken van welvaart en werd zeer fraai gevonden. Ook een bleke huid − soms met blauwe make-up aangezette aderen om de goede afkomst ("Blauw bloed") te benadrukken − was erg trendy.
Het huidige slankheidsideaal in onze maatschappij is niet voor iedereen weggelegd. Sommigen kunnen daaraan niet voldoen vanwege hun lichaamsbouw. Anderen willen er niet aan voldoen, bijvoorbeeld omdat zij van veel en lekker eten houden.
In de documentaire 'Beperkt Houdbaar' van Sunny Bergman wordt ons schoonheidsideaal ter discussie gesteld.

tekst 4
In haar film heeft Bergman kritiek op de Nederlandse tijdschriften die allemaal het programma 'Photoshop' gebruiken. Met Photoshop is het mogelijk foto's dermate aan te passen dat het fotomodel er zeer overtuigend en mooi uitziet terwijl het niet overeenkomt met de werkelijkheid. Door alle rimpels, lijnen en andere oneffenheden te verbloemen, kleuren toe te voegen, tailles te 'verslanken' en borsten en heupen digitaal te verbreden, draagt men er volgens Bergman toe bij dat er een niet realistisch schoonheidsideaal ontstaat.
Veel vrouwen worden dagelijks geconfronteerd met een jong, slank en strak schoonheidsideaal en maken zich er zorgen over dat ze niet aan dat ideaal kunnen voldoen. Zij zijn zich bij het lezen van een tijdschrift er niet van bewust dat de foto's niet de werkelijkheid weergeven.
Bergman pleit ervoor dat bladen door middel van een logo eerlijk aangeven wanneer zij foto's ingrijpend bewerken.

naar: www.vpro.nl/programma/beperkthoudbaar

Het al dan niet volgen van het heersende schoonheidsideaal kan door filosofen gezien worden als een uiting van de vrije wil als zelfverwerkelijking.
Wanneer we van mening zijn dat iemand iets doet omdat hij of zij het zelf wil, worden vaak vier aspecten van zelfverwerkelijking onderscheiden.
Het eerste aspect is dat van herkenbaarheid: een handeling moet te herkennen zijn als passend bij het karakter of de stijl van de persoon.
Er zijn nog drie andere aspecten van zelfverwerkelijking.

3p **7** Kan het volgen van het heersende schoonheidsideaal als zelfverwerkelijking worden beschouwd?
Beargumenteer je antwoord op basis van de overige drie aspecten van zelfverwerkelijking en gebruik daarbij tekst 4.

Het heersende schoonheidsideaal zet mensen volgens Bergman aan tot cosmetisch-chirurgische ingrepen.

tekst 5
Eén van de beleidsvoorstellen van Bergman is het verhogen van de leeftijdsgrens van 16 naar 18 jaar, waarop mensen mogen beslissen over een cosmetisch-chirurgische ingreep.
Daarnaast bespreekt Bergman met verschillende deskundigen over het idee om psychologische screening voor een cosmetische ingreep door een onafhankelijke professional in te voeren.

naar: www.vpro.nl/programma/beperkthoudbaar

Cosmetisch-chirurgisch ingrijpen op jonge leeftijd roept ethische vragen op over de vrijheid van handelen.
Bergman zelf wil maatregelen van de overheid om mensen tegen zichzelf beschermen, in ieder geval als ze te jong zijn of, door hun psychische gesteldheid, niet in staat zijn om de wenselijkheid van een dergelijke cosmetisch-chirurgische ingreep zelf goed in te schatten.
Volgens de Canadese filosoof Charles Taylor heeft elk mens echter een vermogen tot reflexieve zelfevaluatie, waardoor we onze verlangens kunnen evalueren.

4p **8** Kan Taylors ‘reflexieve zelfevaluatie’ zinvol gebruikt worden bij het nemen van een beslissing over de wenselijkheid van een ingrijpende cosmetisch-chirurgische ingreep?
Beargumenteer je antwoord op basis van Taylors onderscheid tussen een evaluatie in zwakke en in sterke zin.
Leg dit onderscheid uit aan de hand van de deugdethische benadering en de utilistische benadering van het realiseren van verlangens.

Evolutionair gezien is dik worden in huidige tijden van overvloed goed te verklaren. Wellicht vinden mensen het daarom moeilijk om tegen hun natuurlijke geneigdheid in te gaan. Omdat de neiging om te veel te eten bovendien lijnrecht tegenover de verwachtingen van de samenleving omtrent schoonheid staat, en omdat we het risico lopen zwaarder te worden dan ons lief is, zoeken we steun bij diëten of therapieën.
Al sinds het begin van de jaren zestig wordt cognitieve gedragstherapie toegepast om het juiste gewicht te behouden. De behandeling richt zich vooral op het versterken van de zelfcontrole, waarbij ervan uitgegaan wordt dat eten steeds in een bepaalde context plaatsvindt. Door voortdurend te registreren wanneer, waar, waarom en wat men precies eet, ontstaat inzicht in welke prikkels tot het ongewenste eetgedrag leiden. Vervolgens richt de therapie zich op het beperken van het aantal tijden en plaatsen waarop men eet en op het concentreren op wat men precies eet.
Het door middel van gedragstherapie beperken van het aantal tot eten uitlokkende prikkels wordt in de volgende tekst verder uitgelegd.

tekst 6

Om zelfbeheersing op te bouwen kijkt, ruikt en proeft de betrokkene aan eten, snoep of ijs zonder het te mogen eten; met als bedoeling dat op deze wijze het overmatig eetgedrag zal gaan uitdoven, omdat de voorspelling van voedselopname gefalsificeerd wordt. Vooral externe eters, die reageren op prikkels van bijvoorbeeld een cafetaria, hebben baat bij dit soort therapie en emotionele eters, die uit ongenoegen eten, hebben baat bij het aanleren van alternatief gedrag. Ze moeten nieuwe manieren leren om met onaangename gevoelens om te gaan in plaats van te gaan eten. Daarnaast krijgt men uitvoerige voorlichting over het belang van gezonde en regelmatige voeding en beweging.

naar: P.J. Daanse, Cognitieve gedragstherapie voor gewichtsreductie bij primaire obesitas. H&W, 2003, jaargang 46, nr 5

In het kader van vrije wil als zelfverwerkelijking betoogt de Britse filosoof John Stuart Mill dat men omwille van het welzijn actief betrokken moet zijn op de vorming van het eigen karakter. Hiertoe geeft Mill drie redenen.

3p **9** Zijn de redenen die Mill geeft met betrekking tot het belang van actieve betrokkenheid op de vorming van het eigen karakter van toepassing op de hiervoor beschreven gedragstherapie?
Beargumenteer je antwoord op basis van de drie redenen die Mill aanvoert.

In tegenstelling tot gedragstherapie richt de eerder aangehaalde Bergman zich met haar documentaire juist op het veranderen van het schoonheidsideaal in de media. Ze vindt het voorhouden van een onbereikbaar schoonheidsideaal slecht voor vrouwen. Met haar streven om realistische foto's in tijdschriften te plaatsen, wil Bergman het schoonheidsideaal bereikbaarder maken.
De daarbij door Bergman gehanteerde vooronderstelling lijkt te zijn dat de aantrekkingskracht van het huidige schoonheidsideaal zo groot is dat het de keuzevrijheid van vrouwen ernstig beperkt.
De Franse filosoof Jean Paul Sartre daarentegen zou vinden dat eenieder die zich laat leiden door een schoonheidsideaal, zelf de verantwoordelijkheid hiervoor dient te dragen. Kiezen in vrijheid is volgens hem een radicale keuze en de verantwoordelijkheid voor je eigen leven elders leggen is voor Sartre een handeling te kwader trouw ('mauvaise foi').

3p **10** Vind jij dat het nastreven van het heersende schoonheidsideaal een handeling uit vrije keuze is of dat het als 'mauvaise foi' moet worden gezien?
Beargumenteer je antwoord en leg uit waarom men − volgens Sartre − in dit soort lastige situaties nooit volledig dwingende redenen kan geven voor één bepaalde keuze.
Maak bovendien duidelijk wat Sartre bedoelt als hij zegt dat de mens is wat hij van zichzelf maakt.

De vraag in hoeverre mensen authentiek handelen bij hun streven naar zelfverwerkelijking heeft onder filosofen tot veel discussie geleid.
Volgens de Britse filosoof John Gray is het idee van de mogelijkheid van zelfverwerkelijking een (westerse) misvatting. Hij gaat hiermee lijnrecht in tegen de opvattingen van Sartre.

2p **11** Leg uit waarom Gray het begrip ‘zelfverwerkelijking’ een misvatting noemt. Beargumenteer vervolgens met welke filosoof jij het met betrekking tot de mogelijkheid tot zelfverwerkelijking meer eens bent: met Sartre of met Gray.

Opgave 3 Misdaden

In de loop van de geschiedenis zijn nogal wat misdrijven gepleegd waarbij onomstotelijk lijkt vast te staan dat de daders ervan willens en wetens tot hun gruwelijkheden zijn gekomen.
Een schrijnend voorbeeld hiervan is het geval van Alyssa Bustamante. In 2009 brengt deze 15-jarige Amerikaanse scholiere op gewelddadige wijze haar 9-jarige buurmeisje om het leven en begraaft haar in het bos. Ze verklaart later erg nieuwsgierig te zijn geweest naar hoe het zou voelen om iemand te vermoorden. Ze heeft de moord voorbereid door een week eerder alvast twee gaten te maken in het bos om het buurmeisje na haar dood in te begraven.
Alyssa is de dochter van een moeder met alcohol- en drugsproblemen en een vader die een jarenlange gevangenisstraf heeft uitgezeten voor geweldsdelicten. Ook heeft Alyssa last van depressies en verminkt ze zichzelf, waarvoor ze met medicijnen wordt behandeld.
Wanneer wordt nagedacht over de vraag of misdrijven de dader ervan wel kunnen worden aangerekend en welk rechtssysteem het meest rechtvaardig is, wordt de opvatting van ‘vrije wil als voorwaarde voor verantwoordelijkheid’ gehanteerd.
Een vraag die met betrekking tot bovenstaand geval kan worden gesteld is of Alyssa uit vrije wil heeft gehandeld.

2p **12** Beargumenteer aan de hand van de begrippen ‘stoornis’ en ‘verleiding’ waarom het ingewikkeld is om vast te stellen of Alyssa uit vrije wil heeft gehandeld.

De Amerikaanse justitie besluit de minderjarige Alyssa te berechten als een volwassene, zodat men haar kan veroordelen tot een levenslange celstraf zonder de mogelijkheid om vervroegd vrij te komen.
Met betrekking tot de rechtvaardiging van strafvervolging worden in het algemeen vier verschillende redenen of principes genoemd. Eén daarvan is het beschermen van de samenleving tegen het gedrag van een misdadiger door deze op te sluiten.
De filosoof Derk Pereboom maakt in verband met de opsluiting van een misdadiger een analogie met het in quarantaine plaatsen van mensen met een besmettelijke ziekte.

3p **13** Zou volgens Pereboom, in het geval van de beoogde straf voor Alyssa, de analogie met het in quarantaine plaatsen opgaan?
Beargumenteer je antwoord en leg uit waarom volgens Pereboom het principe van retributieve rechtvaardigheid bij het in quarantaine plaatsen niet van toepassing is.

Binnen zes weken na het misdrijf van Alyssa wordt Amerika opgeschrikt door een soortgelijk misdrijf: de scholier Andrew Conley brengt moedwillig zijn jongere broertje om. Ook het Nederlandse dagblad Trouw berichtte hierover.

tekst 7
Een 17-jarige Amerikaanse jongen die afgelopen weekend zijn 10-jarig broertje wurgde, heeft tegen de politie gezegd dat hij zich identificeerde met Dexter, de seriemoordenaar uit de gelijknamige televisieserie. […]
Na zijn broertje te hebben gewurgd, sleepte Andrew diens lichaam naar eigen zeggen naar zijn auto, waarna hij op bezoek ging bij zijn vriendin. Die vertelde de politie dat haar vriendje een opgewekte indruk maakte, “een stuk vrolijker dan in lange tijd”. […]
De tiener vertelde de politie dat hij er al sinds zijn 13e of 14e over fantaseerde om iemand te vermoorden […]. Hij vergeleek zijn aanvechting een moord te begaan met de onweerstaanbare verleiding van iemand die uitgehongerd is en een hamburger krijgt voorgezet.

bron: Novum/AP, Moordende tiener identificeerde zich met ‘Dexter’, 4 december 2009

Met betrekking tot de vraag of Andrew uit vrije wil heeft gehandeld zijn verschillende antwoorden mogelijk.
Welke positie je in het debat over de vrije wil inneemt, is mede afhankelijk van de principes die je hanteert, zoals het principe van de ultieme oorzaak en het principe van de alternatieve mogelijkheden.

2p **14** Leg aan de hand van tekst 7 voor elk van deze twee principes uit dat Andrew volgens een libertariër uit vrije wil heeft gehandeld.

Net als bij het eerder genoemde geval van Alyssa is ook bij de moord van Andrew de morele woede en verontwaardiging bij de aanklagers groot.
De officier van justitie zegt in dit verband over Andrew: “Sommige mensen zijn gewoon inslecht. Dit is een inslecht kind.” De 17-jarige Andrew heeft geen strafblad en staat bekend als goede leerling.
Hedendaagse opvattingen over immoreel gedrag zijn ontstaan in een lange filosofische traditie. Zo werd bijvoorbeeld over de verklaring van immoreel gedrag door klassieke Griekse filosofen anders gedacht dan door christelijke filosofen.

2p **15** Leg uit dat de officier van justitie zich met betrekking tot zijn opmerking over de immoraliteit van Andrew enerzijds op Aristoteles en anderzijds op Augustinus zou kunnen beroepen.
Betrek in je antwoord tekst 7 en de opvattingen over immoraliteit van Aristoteles en Augustinus.

Een risico van uitingen van morele woede en verontwaardiging is, zeker wanneer deze door gezagsdragers als officiers van justitie wordt geuit, het ontstaan van maatschappelijke onrust, eigenrichting en geweld.
Volgens de hedendaagse filosoof Derk Pereboom is het onder andere deze morele woede die maakt dat we, wat Pereboom betreft ten onrechte, geloof hechten aan het bestaan van een vrije wil en van morele verantwoordelijkheid.
Volgens Pereboom kan de stroming van het harde incompatibilisme ons leven verrijken door de gemoedsrust te brengen waarmee we de risico's van morele woede het hoofd kunnen bieden.

2p **16** Op grond van welke argumentatie concludeert Pereboom dat morele woede zou leiden tot een geloof in het bestaan van de vrije wil?
Geef deze argumentatie weer en leg uit hoe het harde incompatibilisme volgens Pereboom gemoedsrust mogelijk maakt.

Andrew zegt zich te hebben geïdentificeerd met Dexter Morgan, de fictieve seriemoordenaar uit een populaire Amerikaanse televisieserie die door de VPRO ook op de Nederlandse televisie is uitgezonden.
Op de website van de VPRO staat over deze serie het volgende:

tekst 8
Dexter Morgan is forensisch bloedexpert bij de politie in Miami. Op vierjarige leeftijd werd hij geadopteerd door politieagent Harry Morgan, die bij het jonge kind al vroeg moordlustige neigingen ontwaarde.
Van Harry leerde Dexter om zijn onweerstaanbare drang om te moorden te kanaliseren. Hij brengt alleen mensen om "die het verdienen": moordenaars en andere zware criminelen op vrije voeten, die door de mazen van het net zijn geglipt. Dexter doet dit volgens een vast en zorgvuldig patroon. Hij spreekt zijn slachtoffers aan op hun daden en neemt via een snee in de wang bloedmonsters en bewaart deze als aandenken.

bron: http://weblogs.vpro.nl/dexter/over-dexter

Als Harry Morgan, de pleegvader van Dexter, ontdekt dat de jonge Dexter een psychopaat is, brengt hij hem een speciale 'ethische code' bij. Deze code of gedragsregel verplicht Dexter alleen mensen om te brengen die zelf een moord hebben begaan op een onschuldig persoon en dat naar alle waarschijnlijkheid in de toekomst opnieuw zullen doen.
De filosoof Immanuel Kant heeft een ethiek ontworpen waarin gedragsregels op hun aanvaardbaarheid worden getoetst op basis van de categorische imperatief.
Met betrekking tot de vrije wil stelt Kant bovendien dat we iemand verantwoordelijk kunnen houden voor zijn daden op grond van zijn intelligibele karakter.

3p **17** Is de code of gedragsregel waar Dexter zich aan houdt te rechtvaardigen op basis van de categorische imperatief van Kant?
Beargumenteer je antwoord met behulp van een uitleg van de categorische imperatief en maak daarbij duidelijk wat Kant bedoelt met het 'intelligibele karakter' van een dader.

Let op: de laatste vraag van dit examen staat op de volgende pagina.

Omdat het Dexter ontbreekt aan emoties heeft zijn pleegvader hem ook geleerd hoe hij in zijn dagelijkse leven en werk toch op een sociaal geaccepteerde manier kan omgaan met andere mensen. Dexter is daardoor in staat om ‘normale’ emoties na te bootsen en goede persoonlijke relaties te onderhouden met bijvoorbeeld zijn zus, zijn vrouw en haar kinderen.
De Britse filosoof Peter Strawson stelt dat ‘reactieve attitudes’ de basis vormen op grond waarvan we iemand voor zijn daden houden.

3p **18** Vind jij dat Dexter, gesteld dat zo iemand in de werkelijkheid zou bestaan, moreel verantwoordelijk kan worden gehouden voor zijn misdaden?
Beargumenteer je antwoord en leg daarin uit hoe onze reactieve attitudes volgens Strawson samenhangen met morele verantwoordelijkheid.
Leg tevens uit welke consequentie die samenhang heeft voor de discussie over het bestaan van de vrije wil.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.

filosofie vwo

Centraal examen vwo

Tijdvak 1

Opgaven

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor vwo,

Bij het centraal examen filosofie vwo op dinsdag 29 mei, aanvang 9.00 uur, moeten de kandidaten de volgende mededeling ontvangen. Deze mededeling moet bij het begin van de zitting worden voorgelezen en/of aan de kandidaten worden uitgereikt.

Op **pagina 12** moet de laatste regel **vóór vraag 18**

op grond waarvan we iemand voor zijn daden houden.

vervangen worden door:

op grond waarvan we iemand moreel verantwoordelijk voor zijn daden houden.

Het College voor Examens
Namens deze, de voorzitter,

drs. H.W. Laan